

اخلاق زیستی و ART از دیدگاه اسلام (اهل سنت) و قوانین موجود در آلمان

دکتر صفا الحسنی*؛ دکترای جنین‌شناسی، سرپرست بخش IVF، گروه زنان و مامایی، دانشگاه لوبک، آلمان

فصلنامه پایش

سال ششم شماره چهارم پاییز ۱۳۸۶ صص ۳۷۹-۳۸۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۶/۲/۲۲

چکیده

اخلاق زیستی طی دو دهه گذشته شاهد معرفی شدن (سکولاریزاسیون) بوده است و در این ارتباط متعاقباً نفوذ افکار مذهبی در اخلاق زیستی کاهش یافته است. اخلاق زیستی امروزه دیگر همانند سابق تحت اقتدار مذهب و پزشکی سنتی قرار ندارد. متأسفانه این مبحث تحت غلبه بیشتری از مفاهیم فلسفی، اجتماعی و قانونی قرار گرفته است. در ممالک اسلامی دین هنوز تأثیر بسزایی در جنبه‌های مختلف رفتاری، کرداری و سیاسی مردم دارد. از آنجا که علم بدون اعتقاد، مخرب روح انسانی است، بنابراین تعجبی ندارد که همواره شاهد تعامل و ارتباط متقابل علم و دین از آغاز تاریخ بشریت با یکدیگر باشیم. قرآن کریم مردم را به ازدواج، تشکیل خانواده و ازدیاد نسل ترغیب کرده است. آیه‌ای از قرآن می‌فرماید: ما رسولان خود را فرستادیم و قبل از آن همسر و فرزندان را برای آنان مقرر کردیم. (قرآن کریم سوره رعد آیه ۳۸). آیه دیگری می‌فرماید: و خداوند برای شما همدم‌هایی از جنس خودتان آفرید و به واسطه وصلت شما، پسران و دختران و نوه‌ها را موجودی بخشید و برای شما از بهترین‌ها روزی مقرر فرمود (قرآن کریم سوره نحل آیه ۷۲). در مورد ناباروری در بین زوجین خداوند می‌فرماید: خداوند دختر و پسر را به هر که بخواهد ارزانی می‌دارد و عقیم می‌گذارد هر کس را اراده فرماید (قرآن کریم سوره شورا آیه ۵۰-۴۹). پیشرفت‌های صورت پذیرفته در تکنولوژی تولید مثل و لقاح خارج رحمی، جدا ساختن رابطه جنسی از تولید مثل را ممکن ساخته است. این پیشرفت‌ها زنان را قادر ساخته است تا بتوانند بدون داشتن رابطه جنسی از طریق طبیعی و یا لقاح آزمایشگاهی حامله شوند. همچنین در ادامه این روش‌های درمانی، امکان استفاده از باروری شخص ثالث از طریق تخمک، اسپرم و یا رحم دیگری فراهم آمده است. دستورالعمل‌های اصلی باروری کمکی یا لقاح خارج از رحمی از دیدگاه اهل سنت در جهان اسلام، عبارتند از این‌که: انجام ازدواج آنان اعتبار قانونی داشته و فقط از گامت زوجین در تشکیل جنین استفاده گردد. قرارداد ازدواج به واسطه طلاق یا مرگ همسر باطل می‌گردد و لذا استفاده از گامت همسر متوفی یا مطلقه ممنوع است. اهل سنت اهدای اسپرم و تخمک را به جهت اختلاط نسل ممنوع می‌دانند. سابقاً فتوایی وجود داشت که اهدای تخمک یا جنین را در خانواده‌ای که مرد، دو همسر و یا بیشتر داشت (Bigamy) مجاز می‌دانست. در حالی که اکنون این فتوا تغییر یافته است و امکان جایجایی گامت از همسران متعدد یک فرد نیز مجاز نیست. از سال ۱۹۹۱ در آلمان قانونی تصویب شد که به کارگیری روش‌های کمک باروری را قانونمند نمود. این قانون اهدای تخمک و جنین را مجاز ندانسته، در حالی که استفاده از اهدای اسپرم مجاز شناخته شد. اهدای تخمک و جنین صرفاً به دلیل مشکلات قانونی احتمالی متعاقب آن مردود دانسته شده است. این محدودیت‌ها فقط جنبه قانونی داشته و بر مبنای اصول دینی یا اخلاقی نیست.

کلیدواژه‌ها: اهدای گامت، اسلام، قانون، آلمان

* نویسنده پاسخگو: مرکز تحقیقات ناباروری، دانشگاه UKSH، لوبک، آلمان
E-mail: sf_alhasani@hotmail.com

مقدمه

و یاد آر حال زکریا را هنگامی که خدا را ندا کرد بارالها مرا یک تن و تنها مگذار (و به من فرزندی که وارث من باشد عطا فرما) که تو بهترین وارث اهل عالم هستی (و زکریا اِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لِمَا تَدْرِي قَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ) [۱].

شارع مقدس اسلام در برگزیده تمامی قوانین حاکم بر زندگی روزمره انسان (اعم از مادی، معنوی، اجتماعی، فردی، آموزشی، فرهنگی، اقتصادی، قوانین و روابط ملی و بین‌المللی) است که مسلمانان معتقد، ملزم به تبعیت از آنها هستند. این شریعت به هیچ عنوان سخت‌گیر و متعصب عمل نمی‌کند، بلکه در برخورد با پذیرش شرایط و مسائل جدید بسیار نرم و منعطف است و می‌توان نظریات مختلف معتبر را تا زمانی که با روح الهی انسان در تضاد نبوده و در جهت حفظ مصالح بشری هستند پذیرفت.

منابع استناد شریعت اسلامی به ترتیب زمانی شامل قرآن، حدیث و سنت، امامان و علماء و مراجع مذهبی می‌شوند.

اسلام دینی آزاده و منعطف است که تمامی جوانب زندگی انسان را مد نظر قرار می‌دهد. در حقیقت انجام تمامی اصول و قوانین فقه اسلامی جایز و لازم است، مگر آن که به واسطه سند و یا نص صریح انجام آنها حرام شمرده شود.

طی دو دهه اخیر شاهد تلاش عده‌ای برای منفک کردن اخلاق زیستی از مسائل دینی هستیم. در نتیجه تأثیر مذهب و سنت‌های پزشکی بر اخلاق زیستی در مقایسه با گذشته به نسبت کم رنگ‌تر شده است. متأسفانه این علم بیشتر تحت تأثیر نظریات حقوقی، اجتماعی و فلسفی قرار گرفته است. در کشورهای اسلامی، هنوز طیف گسترده‌ای از رفتارها، اعمال و سیاست‌ها متأثر از مذهب است. در واقع علم بدون در نظر گرفتن وجدان سبب تخریب روح می‌شود. بنابراین وجود ارتباط تنگاتنگ دین و دانش از بدو آفرینش انسان چندان شگفت‌انگیز به نظر نمی‌رسد. قرآن که انسان‌ها را به امر ازدواج، تشکیل بنیان خانواده و توالد تشویق می‌کند در آیه‌ای به این نکته اشاره می‌فرماید که:

و ما رسولانی پیش از تو به سوی خلق فرستادیم و بر همه (مانند تو) زنان و فرزندان مقرر داشتیم و هیچ پیغمبری نبود که بی اذن خدا آیت و معجزی آورد که هر امری را وقتی معین (در کتاب قضای حق) مرقوم است (وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رَسَلًا مِّنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَّاتِيَ بِآيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٍ) [۲].

در آیه دیگر بیان می‌دارد، خدا از جنس خودتان برای شما جفت آفرید (زنان را برای آسایش مردان آفرید) و از آن جفت‌ها پسران و دختران و دامادها و نوادگان برای شما خلق فرمود و از نعمت‌های پاکیزه و لذیذ روزی داد، آیا مردم (با وجود این نعمت‌های خدا) باز به باطل می‌گردند؟ (وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ اَفِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ) [۳].

و نیز در رابطه با مسأله ناباروری بسیاری از زوجین اشاره می‌کند: خداست تنها مالک زمین و آسمانها. هرچه خواهد می‌آفریند و هر که را خواهد فرزند اناث (دختر) و هر که را خواهد فرزند ذکور (پسر) عطا می‌کند یا در یک رحم دو فرزند پسر و دختر قرار می‌دهد و هر که را خواهد نازاینده گرداند که او دانا و تواناست (لِلّٰهِ مَلِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَّشَاءُ الذَّكَوْرَ اَوْ يَرْوِجْهُمْ ذُكْرًا وَاِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَّشَاءُ عَقِيْمًا اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ) [۴].

یاد کن حکایت او را وقتی که پنهانی و از صمیم قلب ندا کرد، عرض کرد پروردگارا استخوان (و ارکان حیات) من سست گشت و فروغ پیری بر سرم بتافت و با وجود این من از دعائی که به درگاه تو کردم (چشم امید دارم و) خود را محروم از عطای تو هرگز ندانسته‌ام، بارالها من از این وارثان کنونی (که پسر عمومی هستند) بیمناکم (مبادا که پس از من در مال و مقامم خلف صالح نباشد و راه باطل پویند) و زوجه من نازاد و عقیم است؛ تو از لطف خاص خود فرزند جانشین صالحی به من عطا فرما، که وارث من و همه آل یعقوب باشد و تو ای خدا او را وارثی پسندیده و صالح مقرر فرما (ذَكَرَ رَحْمَةً رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا، اِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا، قَالَ رَبِّ اِنِّيْ وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّيْ وَاَسْتَعَلَّ الرَّاسُ شَيْبًا وَلَمْ اَكُنْ بِدَعَاكَ رَبِّ شَقِيًّا، وَاِنِّيْ خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَّرَائِيْ وَكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا فَهَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا، يَّرْتِنِيْ وَيَّرِثُ مِنْ اٰلِ يٰعْقُوْبَ وَاَجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا) [۲۱].

در جهان تسنن، مسلمانان به اصالت نسل و شناخت والدین تمام فرزندان اهمیت زیادی می‌دهند. اما برای استفاده از روش‌های باروری کمکی، باید برخی قوانین و خط‌مشی‌ها را به این ترتیب در نظر گرفت. اگر این ضرورت ایجاب شد تا از روش‌های باروری کمکی در درمان ناباروری زوجین استفاده شود، تنها در مدت اعتبار پیوند زناشویی و بدون ترکیب ژنها است که اجازه استفاده از این روش‌ها صادر می‌گردد. اما اگر به هر دلیل پیوند بین زوجین به واسطه طلاق و یا مرگ شوهر گسسته شود روش باروری مصنوعی برای

بلامانع است. اگر چه یک سال بعد یعنی ۱۹۸۵، انجمن از تصویب آن صرف نظر کرد [۱۳-۱۲-۶]. اخیراً در باب رحم جایگزین مناظراتی مابین دو گروه موافقین رفع موانع و مخالفین از علمای اهل تسنن صورت گرفته است. در خاتمه باید خاطر نشان کرد که تا به امروز اجازه انجام عمل ساروگیسی به منظور باروری حتی در بین خانواده‌هایی که در آن همسر دارای چند همسر است، نیز صادر نشده است.

نگهداری در دمای پایین: مازاد تخمک‌های بارور شده را می‌توان در دمای پایین نگهداری کرد. جنین‌های فریز شده تنها متعلق به همان زوج هستند که ممکن است در یک چرخه درمان متوالی به رحم زوجه منتقل شوند. البته این امر تنها در صورت داشتن یک ازدواج معتبر قانونی و شرعی انجام می‌شود [۱۰-۸].

کاهش چندقلویی در حاملگی: در ابتدا و حتی المقدور باید سعی شود که از بروز حاملگی‌های چندقلوی جلوگیری نمود. چنانچه علیرغم همه اقدامات بازدارنده باز هم چندقلویی در باروری اتفاق بیافتد در این صورت کاهش چندقلویی با ارجاع به اصل فقهی ضرر، اجازه انجام فعل حرام و یا انتخاب آنچه که دارای ضرر و زیان کمتری است صادر می‌شود. اجازه کاهش چندقلوی در باروری تنها زمانی صادر می‌شود که شانس موفقیت در باروری پایین باشد و یا این که سلامت مادر به مخاطره بیفتد. هدف از اجرای این روش، حفظ حیات جنین‌های باقیمانده و به حداقل رساندن مشکلات و گرفتاریهای مادر است، نه این که با انجام این کار موجبات سقط جنین را فراهم آورند [۸، ۱۴].

انجام تحقیقات بر روی جنین: رشد و نمو ساختاری جنین به صورت مرحله به مرحله به این ترتیب است که ابتدا نطفه به علقه و علقه به پاره‌ای گوشت و آن گوشت به استخوان تبدیل گشته و بر استخوان گوشت پوشیده می‌گردد [۱۵، ۱۶]. در حقیقت تا ۴۰ روز جنین‌ها در رحم مادر به صورت یک مضغه (رویانه) هستند اما تغییر شکل در اعضاء ۴۲ روز، و دمیده شدن روح ۱۲۰ روز بعد صورت می‌گیرد [۱۷]. نظریه قدیم چهل روز و بیش از آن باروری به چهارده روز تقلیل یافته است. مطلب فوق الذکر از آن رو عنوان می‌شود که علم جدید جنین شناسی اثبات نموده است که در این دوره جنینی فعالیت‌های سلولی نمی‌توانند پیش از تقسیم سلولی آغاز شوند. بنابراین انجام تحقیق بر روی جنین به منظور دستیابی به پیشرفت‌های علمی و منافع بشری تنها تا قبل از ۱۴ روز از زمان باروری ممکن است.

زوجه، حتی با استفاده از اسپرم همسر قبلی مجاز نیست. این دستورالعمل‌ها و قوانین که نقش بسیار مهمی را در تغییر نگرش جامعه و افراد بالأخص در بین مسلمانان دارند، در بر گیرنده فتاویی نیز هستند. به‌عنوان مثال فتاویی از دانشگاه الأزهر قاهره ۱۹۸۰ [۵]، انجمن فقه اسلامی مکه ۱۹۸۴، سازمان طب اسلامی کویت ۱۹۹۱، دانشگاه قطر ۱۹۹۳، سازمان فرهنگی و آموزش علوم اسلامی در رباط (مراکش) ۲۰۰۲، امارات متحده عربی ۲۰۰۲، مرکز بین‌المللی اسلامی مطالعات جمعیت و پژوهش دانشگاه الأزهر [۱۱-۶]، همه از این دسته هستند. تمامی این نهادها و سازمان‌ها در این مضمون متفق‌القول هستند که اسلام انسان‌ها را به ایجاد پیوند، تشکیل خانواده و توالد به صورت و فرم اولیه و متعارف تشویق می‌کند. بنابراین استفاده از روش ART، در درمان ناباروری در جایی که ضرورت ایجاب می‌کند و در چهارچوب ازدواج بلامانع است. در غیر این صورت بهتر است که مشکل ناباروری به صورت لاعلاج باقی بماند.

اهدای گامت و جنین: در مکتب تسنن، هرگونه اهدای جنین، تخمک و اسپرم ممنوع بوده و به مثابه آمیختن ژن‌ها (زنا) است. بنابراین اهل تسنن اهدای شخص ثالث را حرام دانسته و هرگونه تولید مثل خارج از چهارچوب امر ازدواج به مانند زنا تلقی گشته و با احکام شرعی مکتب تسنن اکیداً در تضاد است. هر چند اهدای شخص ثالث لزوماً نه به معنای برقراری رابطه جنسی نامشروع و نه حتی به منزله داشتن روابط عاشقانه با او است، اما به هر حال علمای اهل تسنن، به واسطه حضور و دخالت شخص ثالث در حریم مقدس زوجین آن را قالبی از «زنا» تلقی می‌کنند.

مشکل دیگر اهدای شخص ثالث، امکان زنا مابین فرزندان اهداکننده و ناشناس است. نگرانی‌های شرعی در این زمینه، زمانی تشدید می‌شود که احتمالاً فرزندان این فرد در آینده با یکدیگر ازدواج کنند. در حالی که به نوعی با هم خواهر و برادر ناتنی هستند که این امر موجب زنا می‌شود. بنابراین اهدای شخص ثالث، سبب بر هم زدن روابط خانوادگی، نسبی و مسائل میراثی می‌شود و در نتیجه موجب تباهی نسب نوزاد می‌گردد.

رحم جایگزین (ساروگیسی): انجام باروری به طریق رحم جایگزین از جانب مسلمانان اهل تسنن جایز دانسته نمی‌شود. در سال ۱۹۸۴، انجمن فقه فتاویی را صادر کرد که به موجب آن این اجازه داده می‌شد که جنین در داخل رحم همسر دوم همان فرد قرار گیرد که در واقع در قالب پذیرش تعدد زوجات این قضیه

تعیین جنسیت: برای موارد غیر پزشکی نظیر تعیین جنسیت یا برقراری تعادل بین دو جنسیت (دختر و پسر) در یک خانواده استفاده از تکنیک‌های (همگون‌سازی اسپرم‌ها) PGD یا (تشخیص ژنتیکی قبل از زایمان) به خوبی کارساز هستند. این تکنیک‌ها بهترین روش چاره جهت تشخیص قبل از زایمان هستند که در مواردی برای تعیین جنسیت، حتی این ضرورت احساس می‌شود که عمل سقط انجام بگیرد.

مسلمانان بر این بارور هستند که الزام به حفظ حیات انسانی ۲ یا ۳ هفته بعد از زمان باروری و جایگزینی نطفه در داخل رحم شروع خواهد شد. بنابراین این که نخواهند جنین‌های آزمایشگاهی را به واسطه بروز ناهنجاری‌های ژنتیکی و کروموزومی در آنها نظیر آنوپلوئیدی، ایجاد بافت فیبری کیست مانند، دیس‌تروفی ماهیچه‌ای و یا هموفیلی در داخل رحم جایگزین کنند کاملاً پذیرفتنی است [۷]. استفاده از تکنیک PGD در جایی که مناسب باشد پیشنهاد می‌شود به عنوان مثال زنانی که بخواهند مانع از بروز سقط جنین در زوجین در معرض خطر شوند. اما در غالب موارد استفاده از روش تعیین جنسیت مربوط به دلایل غیر پزشکی است. ۱۴۰۰ سال پیش از اسلام، عرب‌ها کودکان دختر خود را به منظور ابقای نسل می‌کشتند. قرآن ضمن توصیف این امر، آن را قبیح دانسته و می‌فرماید: «در حالی که دختر بچه‌ای را زنده به گور می‌کنند، آنگاه این سؤال پرسیده می‌شود که او به کدامین گناه کشته می‌شود؟» [۱۸]. استفاده از تکنیک تعیین جنسیت به این دلیل مورد اعتراض قرار گرفته است که به عنوان ابزار تبعیض علیه جنین‌های مؤنث به کار گرفته می‌شود. در نتیجه این امر سبب می‌شود که نفرت و تعصب بیجا نسبت به فرزند دختر برای همیشه ماندگار شود و این در حالی است که پایین آوردن ارزش و شأن اجتماعی زنان از نظر مسلمین جهان پذیرفته نیست. هر چند مخالفت جهانی در استفاده از این روش نیز می‌تواند به نوعی سبب به خطر انداختن موقعیت زنان در جامعه می‌شود. به عنوان مثال در اجتماعی که این دیدگاه وجود دارد که تولد نوزاد پسر سندی برای بهتر شدن شرایط زندگی یک زن است، لذا داشتن فرزند ذکور برای یک زن موضوعیت زیادی پیدا می‌کند. برای بعضی از خانواده‌ها، برقراری تعادل بین تعداد فرزندان دختر و پسر حائز اهمیت است. به عنوان مثال زمانی که یک زن، ۳ یا ۴ فرزند دختر یا پسر دارد، آرزوی او و خانواده‌اش این است که در حاملگی بعدی، به عنوان آخرین بارداری، مطلوب آنها برآورده شود. در نتیجه با استفاده از روش تعیین جنسیت، نوع

جنسیت تولد نوزاد پسر یا دختر، قطعی شده و سبب می‌گردد که فشارهای مذهبی و خانوادگی بر طرف شده و رضایت آنها تأمین گردد. این در حالی است که آن زن نیز از حاملگی‌های مکرر با خطر بالا نجات می‌یابد.

هر چند استفاده از روش PGD (تشخیص ژنتیکی قبل از زایمان) یا (همگون‌سازی اسپرم) برای تعیین جنسیت نوزاد از نظر اصولی چندان پذیرفته نیست، اما به واسطه داشتن برخی از مزایا توانسته است با ارائه راه کار مناسب، بعضی از مشکلات تبعیضی موجود علیه هر کدام از دو جنسیت، بالأخص نوزادان دختر را تا حدی مرتفع کند. در حقیقت این روش نباید برای تعیین یک جنسیت خاص (مثلاً دختر یا پسر) در خانواده به کار گرفته شود، اما در خانواده‌هایی که با داشتن فرزندی از یک جنس تمایل دارند که نوزادی از جنس دیگر داشته باشند استفاده از این روش می‌تواند مفید واقع شود.

شبیه‌سازی: تولیدمثل از طریق شبیه‌سازی پذیرفته نیست. در این روش دست به خلق انسان جدیدی زده می‌شود که از لحاظ ژنتیکی، دو قلویش شخص دیگری به حساب می‌آید که بیشتر به دنیا آمده است. اما استفاده از روش شبیه‌سازی بدون آن که منجر به تولید مثل شود، به منظور انجام تحقیق و پژوهش بر روی خلق سلول‌های بنیادی در جهت منافع انسانی مفید واقع می‌شود. البته این به آن معنا نیست که ما تحقیقات خود را تنها صرف خلق آگاهانه و به عمد جنین‌هایی از این نوع کنیم. بلکه باید از وجود آنها در زمینه تحقیقات بر روی روش‌های تولید مثل استفاده کرد تا به واسطه آنها بتوانیم عامل نقص ژنتیکی را در رشد جنین بیابیم و در نتیجه از بروز نارسائی‌ها جلوگیری و در جهت رفع آنها اقدام کنیم. اما مادامی که نتوانیم مانع از بروز این گونه نقص‌ها شویم و یا آنها را برطرف کنیم می‌توانیم از گامت‌ها و یا جنین‌های سالم استفاده کنیم [۱۰].

بعضی از علماء با مردانی که عقیم هستند ابراز همدردی می‌کنند و این اجازه را می‌دهند که اگر همسر او بسیار تمایل به بارداری دارد سلول‌های تولید مثل زوج را شبیه‌سازی کنند. بنابراین با صدور این حکم وظیفه زیستی خود را ادا کرده و تنش‌های خانوادگی را می‌کاهند. لذا این خطر که زوجه با استفاده از حق قانونی خود، درخواست طلاق بدهد از بین می‌رود. در این مورد هیچ گونه تخطی نسبت به قوانین علیه شخص ثالث و یا این که وجود او سبب از هم پاشیدگی روابط نسبی و خویشاوندی می‌شود وجود ندارد.

به علاوه این قانون انتخاب و استفاده از تخمک‌های تقسیم شده را به این علت که به عنوان یک انسان تلقی می‌شوند، به کارگیری بیش از حد جنین‌ها و تحقیق بر روی آنها (PGD) (تشخیص ژنتیکی قبل از زایمان)، بررسی سلول‌های بنیادی جنین، شبیه‌سازی به منظور درمان و انتقال بیش از ۳ جنین را به رحم مجاز نمی‌داند. از نظر آنان ۳ تا ۵ سال زندان جریمه خاطیانی است که بخواهند از یکی از این روش‌ها به منظور باروری استفاده کنند و حتی وادار کردن به سقط جنینی که به واسطه یکی از این روش‌ها به وجود آمده است تا هفته ۲۴ نیز از لحاظ قانونی بلامانع است.

بحث و نتیجه گیری

استفاده از روش باروری کمکی (ART) به طور قابل ملاحظه‌ای در کشورهای مسلمان مطابق با قوانین و خط مشی‌های اسلامی در حال گسترش است. بسیاری از فتاوی موثق در این مورد که تاریخ صدور آنها به سال ۱۹۸۰ توسط علمای دانشگاه الأزهر مصر بر می‌گردند مبنی بر آن هستند که استفاده از روش‌های باروری کمکی تا زمانی که دخالت شخص ثالث در اهدای اسپرم، تخمک، جنین و یا رحم وجود نداشته باشد بلامانع است.

به واسطه پیشرفت‌هایی که در زمینه باروری کمکی انجام گرفته، این امکان حاصل شده است که روش‌های تولید مثل از الزام به داشتن رابطه جنسی بی‌نیاز شود. در حقیقت به واسطه این پیشرفت‌ها زنان قادر خواهند بود که بدون برقراری رابطه جنسی به صورت آزمایشگاهی (In vitro) یا درون رحمی (In vivo) باردار شوند. به این طریق حتی می‌توان از وجود شخص ثالث نیز در انجام بارداری به صورت اهدای تخمک، اسپرم، جنین و یا رحم بهره گرفت [۲۰]. این بررسی بر اساس مقاله‌ای که در مجله انجمن خاورمیانه در سال ۲۰۰۵ انتشار یافته بود انجام گرفته است و ایده شخص نویسنده را منعکس نمی‌سازد.

اگر چه پدر ژنتیکی (استفاده از سلول‌های شبیه‌سازی شده مرد در باروری زن) به نوعی همان پدر اصلی یعنی شوهر زن است، اما به هر حال مشکلات خاص خود را در زمینه رضایت مرد و یا مسائل و قوانین میراثی (قانون توارث) به دنبال خواهد داشت. با در نظر گرفتن همه این جوانب، این که بخواهیم در جو ممنوعیت استفاده از شبیه‌سازی سلول‌های تولید مثل، آن را به دیگران توصیه کنیم، تا حدی عجولانه و غیر منطقی به نظر می‌رسد. انتظار می‌رود که روزی بتوان از نتیجه تحقیقات در زمینه سلول‌های بنیادی برای درمان‌های ژنی استفاده کرد. تحقیق در این باب آنقدر گسترده است که می‌تواند در زمینه ART در آینده‌ای نه چندان دور نیز مورد استفاده قرار گیرد. در واقع هدف استفاده از این روش، استفاده از آن در امور درمانی و برای کاستن آلام انسان‌ها است.

قانون حمایت از جنین در آلمان: درصد شیوع ناباروری در آلمان حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد است و مجموع شمار زوجین نابارور آلمان تقریباً بین ۱ تا ۲ میلیون نفر است. با توجه به آمار سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۷۴، ناباروری نوعی بیماری تلقی می‌شود و به همین دلیل سازمان ملی بیمه آلمان، هزینه‌های درمان آن را تحت پوشش خود قرار می‌دهد. در سال ۱۹۹۶ این نظریه در کنفرانس جمعیت جهانی مطرح شد که داشتن فرزند ژنتیکی که متعلق به خود زوجین باشد حق مسلم آنها است. از سال ۱۹۹۱، قانون حمایت از جنین (Embryonenschutzgesetz) در آلمان، استفاده از داروهای تولید مثل را قانونمند کرد [۱۹]. به واسطه این قانون، هر گونه اهدای اسپرم، تخمک، جنین و رحم در ART (باروری به روش کمکی) ممنوع است، مگر آن که اهدای اسپرم به روش [IUI] باشد که از نظر قانونی بلامانع است. اهدای شخص ثالث نیز به دلیل مسائل و مشکلات قانونی که در عواقب آن به وجود می‌آید پذیرفته نیست. البته محدودیت‌های این قانون به دلیل پیش زمینه‌های مذهبی و اخلاقی نیست.

منابع

- 11- Islamic Organization of Education, Science and Culture (ISESCO), Ethical reflection of advanced genetic research. Qatar. Doha. February, 1993
- 12- Serour GI. Ethical Considerations of assisted reproductive technologies, a Middle Eastern perspective opinion. Middle East Fertile Society Journal 2000; 5: 13-18
- 13- Serour GI, Aboulghar MA, Mansour RT. Bioethics in medically assisted conception in The Muslim World. Journal of Assisted Reproduction and Genetics 1995; 12: 559-65
- 14- Serour GI, Dickens B. Assisted reproduction developments in The Islamic World. International Journal of Gynaecology and Obstetric 2001; 74: 187-93
- 15- قرآن کریم، سوره حج، آیه ۵، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 16- قرآن کریم، سوره مؤمنون، آیه ۹-۸، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 17- Hadith Shareef, Reported by Bokhary and Muslim
- 18- قرآن کریم، سوره شوری، آیه ۹-۸، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 19- Keller R, Günther H.-L., Kaiser P, Kommentar zum Embryonenschutzgesetz, Kohlhammerverlag, 1992
- 20- Serour GI. Religious perspective of ethical issues in ART. Middle East Fertility Society Journal 2005; 10: 185-90
- 21- قرآن کریم، سوره مریم، آیه ۷-۶، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 1- قرآن کریم، سوره انبیاء، آیه ۸۹، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 2- قرآن کریم، سوره رعد، آیه ۳۸، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 3- قرآن کریم، سوره نحل، آیه ۷۲، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 4- قرآن کریم، سوره شوری، آیه ۵۰-۴۹، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، تصحیح کامل زیر نظر استاد محمد باقر بهبودی، انتشارات صالحی، تهران، ۱۳۵۴
- 5- Gad El-Hak AGH. In Vitro Fertilization and test tube baby. Dar El Iftaa, Cairo; Egypt; 1980; 1225:1: 115:3213-3228
- 6- Proceedings of 7th Meeting of the Islamic Fikh Council in IVF & ET & AIH, Mecca (1984), Kuwait Siasa Daily Newspaper, March 1984
- 7- Serour GI, Embryo Research, Ethical implications in the Islamic World 2002, ISESCO, Rabat, Morocco
- 8- Serour GI. Ethical Guidelines for human reproduction research in the Muslim Worlds. The International Islamic Center for Population Studies and Research. Cairo: Al-Azhar University, 1992
- 9- Serour GI. Ethical implications of the use of ART in the Muslim World. The International Islamic Center for Population Studies and Research. Cairo: Al-Azhar University, 1997
- 10- Serour GI. Ethical implications of the use of ART in the Muslim World, Update; The International Islamic Center for Population Studies and Research. Cairo: Al-Azhar University, 2000